

MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA ROMÂNIILOR LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA (1874 - 1918)

CONSTANTIN I. STAN

Personalitate emblematică a istoriei românilor, Mihai Viteazul a rămas adânc întipărit nu numai în conștiința contemporanilor săi, dar și a generațiilor care au urmat.

Prin fapta sa unică, în evul mediu românesc, el a simbolizat ideea reconstituirii vechii Dacii. Relevând acest lucru, marele istoric Nicolae Iorga scria: "După 1600 nici un român n-a mai putut gândi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul său, fără securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de o curată și desăvârșită poezie tragică"¹.

Prin Unirea Principatelor s-a realizat doar o parte din dezideratul național. Idealul României întregite nu era încă înfăptuit. La el visau numeroși cărturari. Unul dintre aceștia, Aleșandru Papiu Ilarian, publica în 1861 un studiu despre necesitatea eliberării și unirii Transilvaniei cu celelalte provincii românești. El aducea în atenție problema unui congres al tuturor românilor la Alba Iulia. Autorul își încheia, de altfel, lucrarea cu următoarele cuvinte: "E bine să intrăm cu toții în Alba Iulia pre poarta pe care intrase Mihai Viteazul, în cetatea de la poalele munților de aur ce răsună încă de vitejia lui Horia și Iancul"².

Un rol important l-a avut în însuflarea românilor ridicarea în București a statuii lui Mihai Viteazul, operă a sculptorului francez Carier Belleuse. În noiembrie 1874 statuia lui Mihai era deja așezată pe soclul ei, dar era încă învelită într-un sac de pânză, iar ziua inaugurării, deși a fost stabilită de mai multe ori, s-a amânat mereu.

În aceste condiții, un grup de studenți și elevi de la școala preparatoare de bacalaureat din incinta Universității au pregătit dezvelirea statuii marelui voievod. Martor al evenimentului, cunoscutul ziarist Constantin Bacalbașa arăta că s-a format "o coloană de asalt" în frunte cu studentul Vasile Lambru. Studenții și elevii au fost întâmpinați și dispersați de forțele de ordine : "Bulevardul gemea de lume. Bătăi, țipete, jandarmi călări, în cap cu celebrul căpitan Tulea șarjează mulțimea, prefectul

1. N. Iorga, în *Revista Iстorică*, 1920, p. 20

2. Al. Papiu Ilarian, *Independența constituțională a Transilvaniei*, Iași, 1861, p. 81

poliției, colonelul Blaremburg, socrul lui Nicolae Filipescu apare în trăsură și dă ordine procurorului general Ion Lahovary, intră în mijlocul studențimii surescitate și se silește să o linistească³.

Manifestația din jurul statului lui Mihai Viteazul, care a avut loc în 3/15 noiembrie 1874 a fost inspirată de liberali, căci ei urmăreau să compromită guvernul conservator.

Pe lângă V. Lambru au fost arestați și alți lideri ai participantilor: Paul Scorțeanu, Bunescu, Nicolae Bulai, Alexandru Serghiescu, toți foarte tineri, între 16 și 19 ani. Ei au fost deferiți justiției, iar procesul lor a început la 20 decembrie 1874/ 1 ianuarie 1875 în fața secției a II -a a Tribunalului Ilfov. Inculpații au fost apărați între alții de renumitul avocat liberal Nicolae Fleva⁴.

La 8/ 20 noiembrie 1875 statuia lui Mihai Viteazul a fost, în sfârșit, dezvelită. Festivitățile au început printr-un Te deum în biserică Sărindari. Suveranii au parcurs apoi pe jos drumul până la tribuna de lângă statuie. Primarul Capitalei, colonelul G. Manu a rostit înaintea principelui o cuvântare entuziastă în care preciza că "români pentru întâia oară au ocaziunea de a dezveli un monument care este închinat unui erou național, spre a proclama gloria trecutului!". În răspunsul său, principele Carol a afirmat plin de optimism că "timpurile bărbătiei nu sunt trecute, și că România se va scula ca un om în clipele pericolului spre a-și face datoria; și sper că Dumnezeu ne va învrednici ca în acel moment să putem corespunde așteptărilor țării, pentru ca să putem îngropa în inimile viitoarelor generații o nouă gratitudine față de apărătorii pământului românesc"⁵.

Guvernul conservator a cedat însă presiunilor exercitate de autoritățile austro-ungare care se temeau de redeșteptarea conștiinței naționale a românilor, schimbând titulatura marelui voievod gravată pe soclu din aceea de domn și stăpânitor al celor trei țări române, făcându-l doar "caimacan domnesc" al Transilvaniei.⁶

Proclamarea independenței de stat la 9 mai 1877 a dat un nou impuls refacerii vechii Daciei. După cum este cunoscut, la 30 august 1877 reduta Grivița I a fost cucerită de ostașii români și ruși. Cu acest prilej, soldații noștri au capturat trei tunuri de la inamic. Înaltul ordin de zi către armata română menționează: "Iară tunurile de la vrăjmaș, două se vor așeza de ambele părți ale statului lui Mihai Viteazul. Umbra măreață a gloriosului Domn va vedea astfel că oștenii români au rămas până astăzi fii ai eroilor de la Călugăreni. Cel de-al treilea tun se va așeza înaintea marelui corp de gardă de la Palatul Domnesc pentru a fi pururea pentru brava noastră armată, un glorios exemplu de imitat".⁷

3. C. Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată, I (1871-1877)*, Ediție de Aristeia și Tiberiu Avramescu, București, 1987, p.144

4. *Românul*, XVIII, din 25-27 decembrie 1874, p. 1132

5. *Memoriile Regelui Carol I al României - de un martor ocular*, II, (1869-1875), ediție de S.Neagoe, București, 1993, p. 343

6. M. Th.Carada, *Efemeridele*, I, București, 1930, p. 51; vezi și A. Stan, *Grupări și curente politice în România între unire și independență*, București, 1979, p.366

7. *Monitorul Oficial*, nr. 205 din 11/23 sept. 1877, p. 5407

Cucerirea independenței era un nou pas către făurirea României întregite. Din păcate, drumul a fost greu și sinuos. Tânărul stat românesc a trebuit să cedeze Rusiei cele trei județe din sudul Basarabiei : Cahul, Ismail și Bolgrad. Martor al acestui trist eveniment, marele poet Mihai Eminescu tipărea în paginile ziarului "Timpul" din 10 februarie 1878 un editorial intitulat "Cestiunea retrocedării", în care readucea în memoria figura luminoasă a voievodului unificator de țară: "Mihai Viteazul a izbutit să împreune sub stăpânirea sa trei țări și să pregătească întemeierea unui stat român puternic, a fost însă destul ca Mihai Viteazul să moară pentru ca planul urzit de dânsul să se prăbușească". Genialul poet nu-și pierdea însă speranța, căci preciza: "Statul român de astăzi a trecut însă prin mai multe zguduri și rămâne statornic, fiindcă are două temelii: conștiința românilor și încrederea marilor națiuni europene".⁸

Refacerea vechii Daciei rămâne, în continuare, un obiectiv primordial. Studenții români din Paris au scos în 1883 o publicație periodică intitulată "Dacia Viitoare".

La mijlocul lunii februarie 1883, Ion Dacul (probabil un pseudonim) scria că unirea românilor este incompletă căci "Peste Carpați trei milioane de români care zic că noi, sunt români, care vorbesc aceeași limbă și au aceleași sentimente". De aceea se cerea refacerea unității naționale: "Voim Dacia aşa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română".⁹

Declanșarea mișcării memorandiste prin prezentarea Memorandumului la 28 mai / 9 iunie 1892 de către o impunătoare delegație formată din 300 persoane a fost un prilej favorabil de a readuce în memoria contemporanilor figura luminoasă a lui Mihai Viteazul. Indignați de faptul că Împăratul Frantz Joseph a refuzat să citească documentul, studenții bucureșteni au hotărât organizarea unui mare miting de protest în ziua de 14 / 26 iunie 1892. La întrunirea de la Universitate au vorbit senatorul George Păun, deputații George Disescu și Constantin Costaforu, precum și studenții: Axente Corn, Dumitru Policrat și Emil Antonescu. Vorbitorii au condamnat regimul la care erau supuși români, transilvănenii, chemând opinia publică la solidaritate cu lupta lor dreaptă.¹⁰

După întrunire, miile de participanți s-au îndreptat spre statuia lui Mihai Viteazul. Aici a avut loc o grandioasă manifestație. Vorbitorii, între care se aflau studenții Aureliu M. Iliescu, Constantin Vasiliu, George Paulian și George Sterian, au reafirmat atașamentul celor prezenți la cauza unității naționale. Universitarii bucureșteni au difuzat participanților cocarde tricolore și un ziar ocasional intitulat în mod sugestiv "Turda", locul unde fusese asasinat Mihai Viteazul cu trei secole în urmă. Ziarul condamna devastarea casei lui Ioan Rațiu din Turda și făcea o paralelă între acest eveniment și moartea eroică a marelui voievod survenită la

8. M. Eminescu, *Basarabia - pământ românesc samavolnic răpit*, Ediție de D. Vatamaniuc, București, 1997, p. 61

9. *Dacia viitoare*, I nr.2 din 16 febr. 1883; M. Totu, U. Scurtu, D. Smârcea, (editori), *Din istoria studențimii române. Presa studențească (1851-1978)*, București, 1979, p.51

10. *Lupta*, IX nr.1734 din 16/28 iun. 1892; *Constituționalul*, IX nr. 868 din 16/28 iun. 1892

9 / 19 august 1601¹¹. După miting, pe bulevard, în acordurile melodiei Unirii Principatelor, miile de participanți au încins o imensă horă.

Studentii bucureșteni și ieșenii au fost prezenți la diverse congrese și întruniri ale tineretului studios din România. La Congresul de la Buzău, care a avut loc în februarie 1893, au participat 12 studenti ardeleni. După câteva luni, în septembrie 1893, s-a desfășurat în Constanța un nou congres. La întoarcere, reprezentanții studentilor bucureșteni au plănuit o grandioasă manifestație la statuia lui Mihai Viteazul. Guvernul, temându-se de amploarea acțiunii, dar mai ales de implicațiile ei politice, România făcând parte din Tripla Alianță, a luat măsuri de temperare a zelului tinerilor delegați. Primarul general al Capitalei, Nicolae Filipescu, care mai târziu va deveni un antantofil convins, a recurs la o stratagemă. Trenul a fost întârziat câteva ore, motivându-se că locomotiva este defectă. La rândul său, Take Ionescu, ministrul instrucțiunii, a făcut un demers personal pe lângă Liga Culturală, cerând oprirea venirii la București a celor 71 de studenti din Transilvania, Banat și Bucovina. Aceste demersuri nu și-au atins scopul deoarece, deși au sosit foarte târziu, delegații studentilor au fost primiți cu ovății și urale.

Ei au pornit în fruntea unui impresionant cortegiu spre statuia lui Mihai Viteazul pentru a depune o coroană de flori. În jurul orelor 24, când au ajuns în fața statuii, toate felinarele erau stinse din ordinul expres al lui N. Filipescu. Poliția și armata au intervenit și i-au împrăștiat pe demonstranți¹².

Începutul procesului memorandiștilor a determinat ample acțiuni de protest. La 24 aprilie - 16 mai 1894, studentii, intelectualii, elevii, au organizat o amplă manifestație sub conducerea Ligii Culturale. Adunarea a început la sediul "ligii", după care, în Biserica Sfântul Gheorghe s-a oficiat un "Te deum".

În după amiază aceleiași zile, cei prezenți s-au reunit la statuia lui Mihai Viteazul. Aici, epigramistul Cincinat Pavelescu a citit o poezie patriotică, iar studentul P. Macri a rostit o scurtă cuvântare în care era condamnată politica promovată de autoritățile maghiare¹³. După pronunțarea sentinței în cadrul procesului memorandiștilor, acțiunile au continuat.

La 8 noiembrie 1894, Asociația Generală a Studentilor din România a adoptat hotărârea de a-l comemora pe Mihai Viteazul, simbolul luptei pentru unitate națională a tuturor românilor. Adunarea festivă a avut loc în sala "Orfeu" din București, după care participanții au organizat un miting la statuia marelui voievod¹⁴.

Aniversarea de către unguri a mileniului statului maghiar a prilejuit organizarea la Budapesta a unor ample festivități, care să justifice dominația asupra Transilvaniei.

11. Vezi Turda, număr unic din 14/26 iun. 1892; C.I. Stan, în *Acta MN*, 20, 1983, p. 260

12. C. Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată*, vol. II, București, 1928, p.115; A. Iuga, *Cu privire la Vasile Lucaciu. Acte, documente, procese*, Baia Mare, 1940, p. 116

13. *Universul*, XII, nr. 59, din 26 apr. / 8 mai 1894

14. Cf. C. Gh. Marinescu, *Epoarea Marii Uniri*, Galați, 1993, p.148

Numeroase societăți și asociații patriotice din Regatul Român au fost alături de români de dincolo de Carpați. Societatea "Carpații" din București "felicită tinerimea naționalităților aliate. Aderăm la protestul contra mileniului. Unde este unire, este și putere. Victoria este a noastră"¹⁵. La rândul ei, studențimea universitară din România liberă a expediat fraților transilvăneni o telegramă prin care se ridică "În contra draconicelor și răuvoitoarelor serbări ungurești"¹⁶. Idealurile de unitate națională rămâneau neatinse, cu toate greutățile și obstacolele ce tebuiau trecute.

Un prilej foarte potrivit de afirmare a ideilor daco-românești a fost aniversarea în 1898 a semicentenarului revoluției de la 1848. Refacerea vechii Daciei, realizată pentru o clipă de Mihai Viteazul, nu a putut fi înfăptuită de generația pașoptistă.

La Iași și București au avut loc manifestări comemorative, evocându-se figurile luminoase ale lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Avram Iancu¹⁷.

La începutul secolului XX, mai precis în anul 1901, a fost comemorat tricentenarul morții lui Mihai Viteazul. Ceremoniile au avut loc în contextul creșterii efortului pentru înfăptuirea Marii Uniri. În Iași, comemorarea s-a desfășurat în ziua de 8 noiembrie 1901 sub conducerea Ligii Culturale și la ea au participat delegați ai tuturor provinciilor istorice românești.

Mitingul a avut loc în Piața Unirii. Reprezentantul studențimii transilvănenă a subliniat faptul că idealul lui Mihai Viteazul de unire a tuturor românilor era aproape de împlinire. În aceeași seară, la universitatea ieșeană a fost elogiată figura marelui voievod, deoarece numele și faptele lui se legau de sublimele visuri ale neamului, neatârnarea și unirea fraților de aceeași origine și aceeași limbă.¹⁸

Și la București a avut loc în 21 noiembrie 1901 o amplă manifestație în memoria lui Mihai Viteazul. Festivitățile au început cu un Te-deum oficiat chiar în Biserica Mihai Vodă. Participanții s-au deplasat la statuia Domnitorului, unde au vorbit studenți, deputați, profesori universitari, care au scos în evidență "aspirația națională, că români trebuie să fie uniți sub un singur sceptru"¹⁹. Tot acum s-a desfășurat un pelerinaj la Mănăstirea Dealul, unde se afla capul ilustrului înaintaș, N. Iorga a tipărit în anul 1901 monografia sa dedicată lui Mihai Viteazul.

În preajma primului război mondial, figura marelui unificator al românilor era tot mai des readusă în actualitate. În programul cursurilor de vară de la Vălenii de Munte din 1908, era inclusă la loc de cinste discutarea domniei lui Mihai Viteazul. De asemenea, în 1909 s-a hotărât ca noua insignă a Ligii Culturale să reprezinte stema voievodului Mihai, care includea cele trei provincii românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania.

15. S. Stoica, *Mileniul*, Cluj, 1934, p.84-85

16. *Ibidem*, p.85, vezi și: I. Lazăr, în *Acta MP*, 20, 1996, p.332

17. C. I. Stan, în *Acta M.P.*, 22, 1998, p. 233-241

18. Cf.Gh. Buzatu, A. Karetcki, D. Vitcu (coord.), *Aspecte ale luptei pentru unitate națională, Iași: 1600-1859-1918*, Iași, 1983, p. 173

19. C.Gh.Marinescu, *op.cit.*, p. 161

La 8 noiembrie 1909, când s-au împlinit trei sute zece ani de la Unirea Ardealului cu Țara Românească de către Mihai Viteazul, Liga Culturală a organizat un pelerinaj la mormântul marelui voievod aflat în Mănăstirea Dealul. Pentru această pioasă călătorie s-au înscris 270 de persoane din cei 800 de membri bucureșteni ai ligii. Ministerul Lucrărilor Publice a acordat o reducere de 50 % din tarifele obișnuite pe Căile Ferate. La manifestație au participat 55 de școlari din clasele superioare ale Seminarului Central. De asemenea, a venit un grup de tineri din Ploiești conduși de profesorul D. Munteanu Râmnic. De la Pitești au fost prezenți tineri purtând cocarde tricolore.

Martor al evenimentelor, N. Iorga preciza peste ani: "Pelerinii au străbătut Târgoviștea în cea mai frumoasă ordine, sub steagul Ligii. Așteptau în cale, mulți cetăteni și un număr de ofițeri care au salutat steagul". În biserică manăstirii a avut loc o slujbă de pomenire, oficiată de protoierul județului și trei preoți.

Președintele Ligii Culturale a vorbit celor prezenți în Cetatea Chindiei despre personalitatea lui Mihai Viteazul, iar locotenentul Tudor Popescu a adus omagiul oștirii eroului comemorat. În numele tineretului din școli a rostit o scurtă alocuție ardeleanul Bota.

Oaspeții au fost prezenți, de asemenea, la școala de copii de trupă din mănăstire, unde i-au întâmpinat cu însuflețire comandantul instituției - căpitanul Horgot și ajutorul acestuia, locotenentul M. Popescu. N. Iorga consemna peste ani despre acest eveniment: "Ne-au primit cu toată cinstea și dragostea și ne-au arătat, prin reprezentarea unei piese de ocazie că tinerii dați în seama doamnelor nu primesc numai o pregătire militară, ci și o bună pregătire sufletească". Marele istoric a glorificat în cuvântul său pe cel care cu trei sute zece ani în urmă a "intrat cu oastea românească în Bălgard, în Alba Iulia, cu dreptul biruinței prin răsplata dreaptă a unor grele jertfe". Secretarul general al Ligii Culturale arăta că mormântul marelui voievod nu este închis, căci dezideratul național nu este împlinit. Atâtă timp cât acest ideal se zbuciumă în durere, nu va fi loc și ceas de odihnă. "Mihai este prezent în conștiința tuturor. Fapta lui așteaptă să fie împlinită. Ceasul izbăvirii este aproape"²⁰.

Reactivarea mișcării de solidaritate cu românii transivăneni, are loc începând cu anul 1910, când a fost pusă în aplicare legea de tristă amintire a contelui Albert Apponyi, care ducea la desființarea școlilor românești din Transilvania și Banat. Autoritățile maghiare au desfășurat o amplă acțiune de intimidare și influențare a alegerilor parlamentare din 1910, când românii, în condiții de teroare, nu au putut trimite în Parlamentul de la Budapesta decât cinci deputați. În iunie 1910 a avut loc un mare miting în sala "Dacia", în care mii de oameni au condamnat teroarea ungurească.

Barbu Ștefănescu - Delavrancea a criticat cu tărie politica antiromânească promovată de autoritățile de la Budapesta. El sublinia cu deplin temei că "în Ungaria, românii și naționalitățile vor trebui să ducă luptă mai mult în contra clasei conducătoare

20. N. Iorga, *Oameni care au fost*, I, București, 1934, p. 360-372

decât în contra poporului maghiar. Nu urâm pe unguri, ci urâm statul ungur, pe conducători, pe oligarhi²¹. Marele orator readucea în memorie faptele înaintașilor arătând că "românii au făcut revoluții după revoluții. La intrarea lui Mihai Viteazul în Ardeal, izbucnește revoluția în toată Transilvania. Tot aşa când Ștefan cel Mare trece în Ardeal, apoi pe timpul lui Petru Rareș....

În asemenea împrejurări, evident că nu a fost decât un incident stăpânirea lui Mihai Viteazul peste cele trei provincii, că nu exista acea conștiință care putea să deie o permanență materială operei îndeplinite la 1599 - 1600²². N. Iorga exagerează puțin lucrurile. Opera lui Mihai Viteazul nu putea să apară ca o surpriză. De altfel, marele istoric și-a reconsiderat ulterior punctul de vedere. Astfel, în *Sfaturi pe întuneric*, N. Iorga evidenția existența unui "concept național, chiar dacă pe vremea aceea nu trăia nimeni care să fi fost în stare a-i da o rostire bine definită"²³.

Declanșarea în vara anului 1914 a primului război mondial era un prilej fericit de înfăptuire a dezideratului întregiri naționale. Mișcarea pentru intrarea României în luptă alături de Antantă câștiga tot mai mult teren. Presa vremii acționa în această direcție. Revista *Înnoirea*, care apărea în localitatea Găvănești din județul Buzău, publica la sfârșitul lunii septembrie 1914 un articol sub semnătura lui Aurelian G. Vasilescu intitulat *Clipe hotărâtoare*. Autorul articolului scotea în evidență că "toate popoarele fac sforțări pentru îndeplinirea idealului lor (...). Avem și noi un ideal. Este întregirea națională".

Pentru realizarea acestui nobil deziderat "Ştefan cel Mare s-a războit patruzeci și şapte de ani în sir", pentru el "Mihai Viteazul, care l-a înfăptuit doar pentru o clipă a fost ucis mișește". Pentru idealul național, "au vorbit și au scris Andrei Șaguna, Șincai, Lazăr și alți cărturari. Pentru idealul național a luptat Avram Iancu, pentru el s-a omorât Crișan și au fost uciși pe roată Horia și Cloșca"²⁴.

Ion C. Brățianu, iubitor de istorie, era un mare admirator al lui Mihai Viteazul, însă a amânat negocierile cu Puterile Antantei. Presiunile grupurilor pro-antantiste erau foarte mari. La 15 martie 1915, din inițiativa profesorului Simion C. Mândrescu, de origine ardeleană, titularul catedrei de limba germană la Universitatea din București, a preotului greco-catolic Vasile Lucaciu și a bucovineanului Emilian Slușanschi, a avut loc în Capitală Congresul românilor de peste hotare aflători în țară. Lucrările s-au desfășurat în sala Atheneului Român. Atmosfera era sărbătoarească. "Cele mai felurite costume naționale se vedea în sală - scria un ziar al vremii - în grădină și pe străzile ce duceau la locul unde avea să aibă loc congresul, era parcă o emulație între diferite ținuturi din țările române de sub stăpânirea străină să facă din congres o manifestare național-românească cât mai impunătoare"²⁵.

21. B. Delavrancea, *Chestiunea națională*, ediție de Em. Șt. Milicescu, București, 1993, p. 101-102

22. N. Iorga, Conferințe. *Ideea unității românești*, ediție de Șt. Lemny și R. Rotaru, București, 1987, p. 58

23. *Idem, Sfaturi pe întuneric*, II, București, 1940, p. 330

24. *Înnoirea*, II, nr. 8 din 25 sept. 1914, p. 13 și 14; C.I. Stan, în *Glasul Adevărului*, Buzău, XI, nr. 110-112 - ian.-mart. 2000, p. 141-142

25. *Adevărul*, XXVIII, nr. 10060, din 17 mart. 1915

Congresul a fost deschis de profesorul Simion C. Mândrescu. El s-a pronunțat pentru intrarea grabnică a României în război de partea Antantei. Scopul era eliberarea frațiilor din Transilvania, Banat și Bucovina. După onipia sa, războiul mondial reprezintă prilejul cel mai nimerit "să unească într-o Românie Mare pe toți fiii ei de aceeași lege și de aceeași limbă".

Europa avea, la rândul ei, obligația să sprijine România întrucât ea este "focar de cultură și civilizație în Oriental European"²⁶.

În după amiaza zilei de 15 martie, lucrările congresului au continuat printr-o întrunire publică în sala "Dacia" din Capitală. Din partea Acțiunii Naționale a luat cuvântul Emanoil Antonescu, care a reliefat ideea ca opera lui Mihai Viteazul să fie realizată pe deplin. El a reamintit celor prezenți că la "Mănăstirea Dealului este doar capul mândrului Mihai, iar trupul lui este dincolo și că vom merge să găsim acolo întregirea trupului României"²⁷.

După discursuri, profesorul Mândrescu a supus spre aprobare o Moțiune în care cei prezenți "Declară monstruoase insinuări ale dușmanilor neamului nostru și ale unelțelor lor cum că Români ardelenii și bucovinenii ar fi mulțumiți cu stăpânirea austro-ungară și n-ar dori Unirea cu România". Documentul exprimă dorința fermă a românilor de pretutindeni de a nu mai amâna intrarea României în război contra Austro-Ungariei.

Semnatarii moțiunii solicită guvernantilor români "să grăbească liberarea frațiilor lor de stăpânirea austro-ungară, amenințată cu exterminarea de dușmani externi și interni". Totodată era transmis salutul participanților la congres cetătenilor Capitalei. "Voinicilor frați de pe diferite câmpuri de luptă și celor rămași de pe urma lor acasă", și-i asigură că "vor ști să-și facă datoria pentru liberarea lor"²⁸.

Moțiunea a fost primită de cei prezenți cu mare entuziasm. Publicul s-a îndreptat apoi cătând pe Bulevardul Carol spre statuia lui Mihai Viteazul. Poliția și armata au primit ordin să intervină, să-i disperseze pe manifestanți, împiedicând astfel orice acțiune de stradă. Aducându-i la cunoștință hotărârea luată de autorități, de către un polițist, Simion C. Mândrescu s-a adresat mulțimii cerându-i să se împrăștie în liniște. Ridicat pe brațe de comisarii de poliție, cunoscutul profesor pronunța ultimile cuvinte ale discursului pe care ar fi trebuit să-l rostească la statuia marelui unificator de țară: "Jurăm că vom răzbuna mormântul lui Mihai Viteazul și vom înfrânge trufia seculară a ungurilor. Așa să ne ajute Dumnezeu"²⁹.

În preajma intrării României în război de partea Antantei, imaginea lui Mihai Viteazul revenea în mintea românilor. La începutul lunii august 1916, Ion C. Brătianu a avut o discuție cu fiul său Gheorghe Brătianu. Acesta din urmă își informează tatăl

26. *Universul*, XXXIII, nr. 75, din 17 mart. 1915

27. *Dimineața*, XII, nr. 3964 din 17 mart. 1915

28. *Congresul românilor de peste hotare aflători în țară, 15 martie 1915*, București, 1915, p. 91; M.C. Stănescu, în *Al III-lea Colocviu Internațional de istorie militară*, București - Sibiu, 3-6-IX-1996, București, 1997, p. 34-35

29. C.I. Stan, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți - București, VI nr.1 (21), 1999, p. 11

că el nu a mai văzut, precum Nicolae Bălcescu, în Mihai simbolul unirii, deși acesta fusese timp de doi ani conducător și la Alba Iulia. Ionel Brătianu, analizând o lucrare a fiului său drag, declara: "Admit că nu exista atunci la noi sentimentul național, după cum nu exista nici în alte țări, dar valoarea lui Mihai Viteazul ca simbol al întregirii neamului rămâne întreagă. De câte ori ne gândim la Ardeal, ne gândim la dânsul, el de fapt este întâia confirmare reală a drepturilor noastre asupra acestei țări"³⁰. Tatăl este înclinat să credă că fiul său l-a condamnat pe Mihai Viteazul pentru că, în cele din urmă a eşuat, dar el aprecia că o acțiune trebuie apreciată nu numai după rezultatele imediate. Așa s-a întâmplat și cu Revoluția de la 1848, care nu a ieșit victorioasă, dar ideile sale au fost puse în aplicare după câțiva ani³¹. Discuția lui I.C.Brătianu este consemnată și de alții contemporani. Generalul Radu R. Rosetti, pe atunci colonel în armata română, scrie în memoriile sale că în data de 8/20 august 1916, Brătianu se întorcea cu fiul său de la Florica, moșia familiei, la București. "Discutau despre împlinirile lui Ștefan cel Mare, pe care fiul său le socotea mai de seamă și despre cele ale lui Mihai Viteazul pe care le proslavea și Brătianu a încheiat astfel:

"De ce pilda și chipul lui Mihai Viteazul sunt mult mai vii astăzi în poporul nostru, decât chiar figura lui Ștefan cel Mare? Fiindcă a dat o formă reală aspirațiilor noastre. (...) Vezi că momentul de față e hotărâtor, dacă se încheie pace fără noi, vom fi zdrobiți între o Ungarie mare și o Bulgarie mare. Trebuie să vază lumea ce voim și pentru ce voim"³².

Discuția dintre tată și fiu este confirmată și de istoricul Constantin C. Giurescu, care a aflat-o în anul 1931 de la Gh. Brătianu. Profesorul Giurescu precizează în memoriile sale că tatăl și fiul făceau o călătorie cu automobilul de la Florica la București. "Gh.Brătianu și-a exprimat admirarea față de Ștefan cel Mare. Tatăl său i-a spus că pentru el mai mare însemnatate are Mihai Viteazul deoarece el a realizat unirea celor trei țări românești"³³.

După doi ani de neutralitate, România intra în război de partea Antantei, semnând la 4/17 august 1916 două acte de importanță deosebită: tratatul politic și Convenția militară. Franța, Anglia, Rusia și Italia se angajau să recunoască în caz de victorie desăvârșirea unității naționale românești. România trebuia să se integreze din punct de vedere economic, politic și militar Antantei. Ea se obliga să intre în război până cel târziu la 15/28 august 1916 și să atace Austro-Ungaria. Consiliul de Coroană convocat la Cotroceni a acceptat acest pas.

Credincioasă angajamentelor asumate, România a declarat război Austro-Ungariei la 14/27 august 1916. În noaptea aceleasi zile, trupele române treceau Carpații pentru eliberarea fraților asupriți. Înfăptuirea idealului unității tuturor românilor pentru

30. Gh.I.Brătianu, *File rupte din carteau războiului*, București, f.a., p.19-20

31. *Ibidem*, A. Iordache, *Ion I.C.Brătianu*, București, 1994, p.299-300

32. R.R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție de M. Georgescu, București, 1997, p. 99

33. C.C. Giurescu, *Amintiri*, ediție de Dinu C.Giurescu, București, 2000, p.92

care luptase Mihai Viteazul era aproape. Odată cu decretarea mobilizării generale a armatei, Regele Ferdinand a dat o proclamație către poporul român.

Documentul sublinia faptul că războiul mondial a adus pentru neamul nostru "ziua așteptată de veacuri de cunoștiință națională, ziua Unirii". El reliefa, de asemenea, că înaintașii au înfăptuit statul român modern, au cucerit independența națională, iar prin munca neobosită au trecut la realizarea renașterii poporului. În actualele împrejurări, noua generație are datoria sacră de a închega pentru totdeauna "ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă, Unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților"³⁴. Acest ideal trebuia înfăptuit pe câmpul de luptă. Pentru ridicarea moralului trupelor, suveranul a adresat în aceeași zi un apel armatei, chemată să poarte steagurile "peste hotarele unde frații voștri așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde". El avea datoria să continue tradiția înaintașilor: "Umbrele marilor voievozi - arată apelul - Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, ale căror rămășițe zac în pământul ce veți dezrobi vă îndeamnă la biruință, ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna"³⁵.

Unitățile române au obținut o serie de succese în primele săptămâni de luptă, eliberând orașe importante precum Brașov sau Sibiu.

Bucuria generată de victoriile câștigate la începutul campaniei a fost urmată de tristețea înfrângerii în fața unui inamic superior în armament și tehnică militară. Armata română s-a retras purtând lupte grele pe creștele Carpaților. La 8 noiembrie 1916, forțele germane ocupă Craiova, iar două zile mai târziu, generalul Mackensen trece Dunărea amenințând Capitala. Pentru a nu cădea în mâinile dușmanului, capul lui Mihai Viteazul a fost luat de aici și dus în Moldova.

Martor al evenimentelor, I.G. Duca notează în jurnalul său următoarele: "În sfârșit, tot atunci s-a întâmplat și episodul referitor la capul lui Mihai Viteazul. Precum se știe, acesta era păstrat într-o cutie de metal frumos lucrată la Mănăstirea Dealul. Auzind că pe aceea parte sunt trupele ungare, ne-am temut ca ele ocupând Târgoviștea, să ne profaneze rămășițele eroului care cucerise Ardealul și întrupase visul românismului, pe care noi încercam să-l îndeplinim azi pentru vecie. Ne-am hotărât deci, să luăm acest cap care era ca și simbolul unității noastre național și să-l păstrăm alături de drapelul țării, cât timp va bate peste noi furtuna restrîștei. Astfel, capul lui Mihai Viteazul a fost transportat în ajunul invaziei la Iași și așezat în biserică Mitropoliei"³⁶. În vara anului 1917, de teamă invaziei germane, el a fost dus la Moscova apoi la Cherson. Aici, la sfârșitul lunii decembrie 1917 l-a văzut Onisifor Ghibu. Marele pedagog mărturisește în memoriile sale că Petre Gârboviceanu avea în posesie craniul lui Mihai Viteazul, ce fusese evacuat de la Mănăstirea Dealului la Iași,

34. România în războiul mondial 1916-1919 - Documente I, capitolele I-VIII, București, 1934, p.14

35. Ibidem, p. 15; V.Bianu, Însemnări din războiul României Mari, I, Cluj, 1926, p.12

36. I.G.Duca, Memoriile, III/1 (1916-1917), ediție de S. Neagoe, București, 1994, p. 83-84

de unde, în vară luase drumul Moscovei cu care plecase și familia mea; la Razdelnaia aprinzându-se osia singurului vagon de persoane, acela în care călătoareau și ai meu, scumpa relicvă a ajuns și ea la Cherson, unde era păstrată cu mare grija de Gârboviceanu. Își poate închipui oricine ce emoție m-a cuprins (...). La mai puțin de un an după aceea, Dumnezeu mi-a ajutat să văd împlinit visul pe care-l reprezenta în conștiința noastră măreța figură a lui Mihai cu al cărui craniu mă întâlnisem de atâtea ori³⁷.

După război, capul lui Mihai a ajuns în Iași, iar în 1920 a revenit acolo de unde fusese scos cu patru ani în urmă.

Situatia României era complexă. Marile victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz nu au putut fi valorificate datorită ieșirii Rusiei din război. Figura marelui voievod însuflețea pe românii de pretutindeni. În primul număr al ziarului *Ardealul*, care apărea la Chișinău, sub conducerea lui Onisifor Ghibu, la mijlocul paginii era un portret al lui Mihai Viteazul cu inscripția: "Mihai Viteazul Domn al Munteniei, Moldovei și Transilvaniei, ucis de unguri în anul 1601 pe Câmpia Turzii"³⁸. Sub presiunea Puterilor Centrale, România a fost nevoită să înceapă tratativele cu inamicul. O.Ghibu nu-și pierdea speranța. El a publicat în paginile ziarului *România Nouă* un articol intitulat în mod semnificativ *Ce face România*. Autorul articolului readucea în actualitate figura primului făuritor al unirii tuturor românilor astfel: "Va putea uita Ardealul leagănul întregului românism, moștenirea lui Mihai Viteazul; va putea uita Bucovina, în care se odihnesc osemintele celor mai mari voievozi ai neamului, mândra moștenire a lui Ștefan cel Mare"³⁹. Tot O. Ghibu era optimist în pofida condițiilor impuse de puterile Triplei Alianțe. În articolul *Pacea de la București*, marele cărturat nota: "În ziua când dl. Kühlmann ne îngenunchează - noi ne ridicăm privirea, în semn de protest, spre Mihai Viteazul, al cărui ideal (își) așteaptă încă realizarea"⁴⁰.

În vara anului 1918, forțele Antantei au obținut victorii decisive pe frontul de vest. Rând pe rând au capitulat Bulgaria, Turcia, Austro-Ungaria și, în final Germania. Marile imperii se prăbușeau. Pe acest fond a avut loc la 8 noiembrie 1918 comemorarea a 317 ani de la moartea lui Mihai Viteazul.

La București a fost organizată o grandioasă manifestație. După un serviciu religios, cei prezenți: studenți, elevi, tineri și vârstnici s-au îndreptat spre statuia primului făuritor al unirii tuturor românilor, unde a avut loc o adunare comemorativă. Din partea cadrelor didactice a vorbit profesorul Bogdan Duică, în timp ce doctorandul Vasile Haneș și Dimitrie Dimăncescu au reprezentat tineretul studios. Vorbitorii au evidențiat personalitatea lui Mihai Viteazul, subliniind importanța istorică majoră a unirii din 1600, arătând că acum "este un nou și poate unic prilej pentru înfăptuirea

37. O. Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917-1918). Amintiri*, ediție de Oct. O.Ghibu, Chișinău 1992, p. 496

38. *Ibidem*, p. 379; Ardealul, I, nr/ 1 din 1 oct. 1917

39. *România Nouă*, Chișinău, II, nr. 24 din 17 febr. 1918

40. *Ibidem*, nr. 43, din 11 mart.

unității naționale depline și reedificare în alte condiții istorice a faptei mărețe a ilustrului domnitor⁴¹.

La Iași, în ziua de 8 noiembrie 1918 au avut loc festivități dedicate comemorării marelui voievod. Dimineața, în catedrala metropolitană, în prezența unui numeros public, a avut loc un Te Deum, iar după amiaza s-a desfășurat o adunare festivă în sala Teatrului Național. Vorbitorii, între care amintim pe profesorul Alexandru Lepădatu, cunoscut istoric, dr. Nicolae Bălan, viitor mitropolit al Ardealului, Bodnărescu, delegatul Bucovinei și generalul Petala, reprezentantul armatei, au înfățișat figura și fapta marelui voievod; celebra actriță Marioara Ventura a recitat versuri cu conținut național, iar un cor studentesc a intonat cântece⁴². În aceeași zi, în Aula Universității, profesorul N. Iorga a rostit conferința intitulată *Politica lui Mihai Viteazul. Originile și însemnatatea ei actuală*, la care au participat membrii corpului diplomatic și a Misiunilor militare aflate în capitala provizorie a României. Marele istoric a prezentat, mai întâi, împrejurările dificile pe plan intern și internațional în care Mihai Voievod nu se putea împăcat cu starea de vasalitate în care se afla țara sa: "Și Mihai Viteazul avea conștiința că situația pe care turci o impusese să, de un veac mai ales și nu mai mult, țării sale este pe atât de ilegală pe cât de umilitoare și dezastroasă". El și-a propus înlăturarea dominației străine și făurirea unității naționale. Marele istoric a subliniat însemnatatea unirii făurită cu peste trei veacuri în urmă prin prisma evenimentelor care se derulau în acele zile, apreciind că există condiții favorabile reeditării faptelor marelui unificator de țară⁴³.

Situația internațională la sfârșitul anului 1918 era favorabilă reeditării operei mărețe a lui Mihai Viteazul. În Transilvania aveau loc pregătiri febrile pentru realizarea unirii acestei provincii cu patria mamă. Au fost înființate consiliu și găzdui naționale pe pământul Ardealului și Banatului.

La 7/20 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central a convocat pentru ziua de 1 Decembrie la Alba Iulia - Marea Adunare Națională. Orașul nu a fost ales la întâmplare. El avea o tradiție istorică deosebită. Pe aceste locuri se găsea celebră așezare dacică și romană "Apulum", aici la 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul a intrat triumfal. Convocarea "măritei adunări" s-a făcut printr-un apel intitulat *Istoria ne cheamă la fapte*. Adunarea cuprindea 1228 de delegați români și o serie de supleanți. Ei reprezentau toate clasele și categoriile sociale românești din Transilvania, fiind aleși în mod liber "în circumscriptii electorale fără nici un fel de ingerință"⁴⁴.

Mii, zeci de mii de oameni se îndreptau spre Alba Iulia. Ziarele vremii chemau populația să pornească spre vechea cetate a Ardealului. Publicația Mitropoliei greco-

41. *Izbânda*, I, nr. 12 din 9 nov. 1918; E. Glodariu, C.I. Stan în *Acta M.N.*, 33/II, istorie 1996, p.117

42. Arhivele Naționale Iași, fond Universitatea "Al.I. Cuza", dosar 3/1918, p. 74-75

43. N. Iorga, *Conferințe...*, ed.cit., p. 128-140

44. *Telegraful român*, Sibiu, LXVI, nr./ 122, ediție specială din 7/20 nov. 1918; vezi și *Românu*, Arad, VII nr. 11 din 8/21 nov. 1918

catolice de Blaj - *Unirea* tipărea în numărul din 15/28 noiembrie 1918 un vibrant apel intitulat "Veniți la Alba Iulia", în care se arată: "Veniți cu toții la Marea Adunare Națională care se va ține la 1 Decembrie în Bălgăradul lui Mihai Viteazul. Veniți cu miile și cu zecile de mii! Lăsați pe o zi grijile voastre acasă, că în această zi vom pune temelia unui viitor bun și fericit pentru întreg neamul nostru românesc! (...). Veniți și jurați că nedespărțiti vom fi, uniți rămânem de aici înainte cu frații noștri de pe tot cuprinsul pământului românesc sub o nouă și nedespărțită cărmuire"⁴⁵.

Așa după cum este cunoscut, la 1 Decembrie 1918 Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a hotărât cu un enorm entuziasm unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu patria mamă. În această zi istorică, Regele Ferdinand și Regina Maria pătrundea în fruntea armatei împreună cu generalul Berthelot pe sub Arcul de Triumf din București. Suveranii au sosit cu trenul în gara Mogoșoaia, deplasându-se spre statuia lui Mihai Viteazul unde au primit defilarea armatei. Participant la mărețul eveniment, I.G.Duca scria plin de satisfacție în memoriile sale: "De-a lungul parcursului, școlile și o mulțime imensă. Am asistat la spectacol din tribuna oficială ce se ridicase de-a lungul Universității în fața statuui. Când a apărut Regele cu Regina și cu generalul Berthelot, a fost un adevărat delir"⁴⁶.

Renumitul istoric Alexandru Lapedatu, sosit de scurtă vreme din Rusia, înfățișa în memoriile sale starea de spirit a populației Capitalei în acele clipe solemnne: "Întrig Bucureștiul strâns pe Calea Victoriei și Șoseaua Kiseleff, de la gara Băneasa până-n piața Mihai Viteazu aștepta cu înfrigurată emoție, intrarea regelui și a familiei regale, a trupelor aliate și celor române, (...). Am fost și eu cu ai mei în mijlocul imensei mulțimi, aclamând cu delir pe suveranul întregitor de neam (...). O zi mare și neuitată tuturor celor ce au avut, atunci, fericirea să trăiască la București, din care, mai toți făuritorii victoriei"⁴⁷.

Presa românească de diferite orientări politice a salutat revenirea suveranilor în Capitala României, prezintând cu lux de amănunte acest eveniment istoric. Astfel, ziarul *Steagul*, oficiosul Partidului Conservator condus de Alexandru Marghiloman, a relatat faptul că regele și regina au coborât din tren în gara Mogoșoaia, de unde, călare în capul oștirii române și al detașamentelor aliate franceze și engleze, au străbătut orașul până la statuia lui Mihai Viteazul, unde au primit defilarea. Cu acest prilej, ministrul de război, generalul Eremia Grigorescu, a înmînat Regelui carteala de mareșal⁴⁸. La rândul său, ziarul *România Liberă* scria că suveranii au fost întâmpinați de primarul Bucureștiului, Constantin Hălăceanu, cu tradiționala pâine și sare, purtate pe o tavă de argint, cu flori și urale în sunetele imnului național, intonate de corurile

45. *Unirea*, Blaj, XXVIII, nr. 2 din 15/28 nov. 1918

46. I.. Duca, *op.cit.*, IV, p.177-178

47. Al.Lepedatu, *Amintiri*, ediție I, Opriș, Cluj Napoca 1998, p. 163

48. Steagul, IV, nr. 208 din 20 nov. / 3 dec. 1918; I. Scurtu, *Regele Ferdinand (1914-1927)*, București, 1995, p. 60

școlilor primare și secundare. Regele și Regina au participat apoi la sfântirea drapelelor de luptă și la binecuvântarea trupelor. "Bucuria mea de a mă întoarce iarăși în capitală, de a mai fi iarăși în mijlocul iubiților mei bucureșteni, este nesfârșită". - a ținut să declare vădit emoționat Ferdinand "cel Leal". În continuare, potrivit acelorași surse, cortegiul a trecut într-o atmosferă sărbătoarească, de profundă vibrație patriotică, pe sub Arcul de Triumf, construit în fața Palatului Regal, îndreptându-se după o nouă scurtă oprire, spre statuia gloriosului domn unificator de țară, Mihai Viteazul. Aici a avut loc o nemaivăzută manifestație. Defilarea unităților românești și aliate a întărit încrederea în izbânda definitivă a dreptății și întregirea țării independente.

Armata, prin generalul său Eremia Grigorescu, în semn de omagiu înmâna comandanțului ei suprem diploma și bastonul de mareșal. Tot acum, generalul Henry Mathias Berthelot, marele prieten al poporului român, primea cel mai înalt ordin militar al României, purtând numele voievodului Unirii, Mihai Viteazul⁴⁹.

Revenirea familiei regale în București, a fost un act solemn, care a umplut inimile tuturor de satisfacție. Bucuria era foarte mare, mai ales că în cetatea lui Mihai Viteazul s-a hotărât pentru vecie Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu patria mamă. Ziarul *Universul* surprindea în editorialul său semnificația istorică majoră a acestui act: "La Alba Iulia e sărbătoare mare azi, e ziua sfântă a neamului nostru întreg. Din desărurile munților, de pe Mureș și Olt, de pe Târnave și Someș, de pe Crișuri și din Banat, se scurg spre cetatea istorică valuri, valuri de oameni liberi, ca într-un singur glas să spună lumii întregi durerile trecutului și dintr-o ultimă pornire să scurteze jugul secolelor. (...) În Alba Iulia se încheie astăzi marele act istoric al neamului întreg, în vreme ce aici, la noi, tot azi, cetatea lui Bucur primește cu brațele deschise pe marii luptători ai libertății"⁵⁰.

La finele adunării a fost desemnată prin vot o delegație alcătuită din Alexandru Vaida Voievod, Elie Miron Cristea, Iuliu Hosu, Caius Brediceanu, sub conducerea lui Vasile Goldiș. Ea a sosit în București, în ziua de 1/14 decembrie 1918 și s-a bucurat de o entuziasă primire. Ziarul *România* în articolul "Sosirea Ardealului în Capitală" scria că "De peste 300 de ani vă așteptăm", deoarece ideea unirii n-a murit "ci a trăit în fiecare inimă românească"⁵¹.

A doua zi s-a oficiat un Te Deum la mitropolie și a fost prezentat Actul Unirii Regelui Ferdinand. După amiază, delegația ardeleană a depus coroane de flori la statuile lui Mihai Viteazul și Gheorghe Lazăr. În Piața Mihai Viteazul, manifestația a luat o amploare deosebită. Miron Cristea a vorbit despre unitatea pământului

49. România Liberă, I, nr. 9 din 20 nov. / 3 dec. 1918 vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din anii 1918-1919*, București 1994, p.80

50. *Universul*, XXXI, nr. 20, din 19 nov. / 2 dec. 1918; C.I.Stan, în *Acta MN*, 35-36 / II 1998-1999, p. 138

51. *România*, I, nr. 5, din 6/19 dec. 1918

strămoșesc, I.G. Duca, ministru în guvernul liberal al lui Ion I.C. Brătianu, sublinia: "Bcuria ce ne copleșește la auzul veștii ce ne-ați adus, căci ceea ce a unit Mihai Viteazul pentru o clipă se înfăptuiește azi pentru vecie"⁵².

Din partea studenților a vorbit Vasile V. Haneș care a exprimat în cuvinte emoționante bucuria unirii depline, angajându-se în numele studențimii să păstreze și să apere Unirea: "În numele tineretului universitar salut solia Ardealului, izvorul naționalității, al graiului strămoșesc și al ideii de unire și frăție, jurăm că vom lucra la înălțarea neamului unit cu frații noștri din Ardeal"⁵³. După această întrunire, demonstranții s-au reîntors în Piața Palatului, unde într-un entuziasm de nedescris se încinge o imensă horă⁵⁴.

Idealul întregirii naționale era astfel înfăptuit. Conferința de Pace de la Paris a consfințit prin tratatele sale făurirea României întregite. Dacia visată și realizată pentru o clipă de Mihai Viteazul era acum împlinită.

52. *Izbânda I*, nr. 36, din 4/17 dec.

53. *Românamea*, I, nr. 5 din 6/19 dec. 1918

54. *Universul*, XXXI, nr. 35 din 4/17 dec. 1918; C.I. Stan în *60 de ani de la făurirea statului național unitar român*, București, 1978, p.152